

INDUKTIVNA METODA KAO DIJALOG: DRŽAVA I CRKVA

INDUCTIVE METHOD AS DIALOGUE: STATE AND CHURCH

mr MARIJANA ZEČEVIĆ,
Podgorica

Apstrakt: *Pitanje odnosa hrišćanstva prema kulturi, kao izazov intermedijalnih relacija modernog društva, naročito je prisutno početkom dvadesetog vijeka, a čemu su doprinijele i publikacije pape Pija XII, za vrijeme njegovog pontifikata. Crkva kao determinanta u kulturnom smislu doprinosi osnaženju društva, dok u svojstvu samoodređenja snazi njene interne sfere i duhovne samosvjesnosti pojedinca. Vlada je 16. maja 2019. godine utvrdila Predlog zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, ističući kao dužnost utemeljenje kulturnog i građanskog identiteta Crne Gore. Problemsko-sistematski odnos države i crkve, u smislu ambivalentne kategorije prava i teologije, pomiruje filozofski aspekt kao konstruktivni dijalog. Nasuprot krutoj crkvenoj nauci sholastike, zasnovanjem moderne misli i moderne države, uslovljena je i racionalna svijest koja prati istorijske tokove, što iziskuje i eksplicitno pitanje crkve kao autoriteta, koji ima sada mogućnost za diplomatsku ulogu u neminovnostima savremenog društva.*

Ovim radom, država i crkva postavljenе su na liniju empirijskog odnosa, po srijedi čega je rezultat induktivne metode kao refleksija. Stoga, odnos države i crkve u smislu produktivnosti jednog društva podrazumijeva integraciju naučnog metoda, što kao produkt ima eksperimentalni rezultat mogućih rešenja.

„Ser Fransis Becon (Sir Francis Becon) (1561-1626), engleski državnik i filozof, snažno je podržavao napredak nauke i naučnog metoda... Zbog svog zauzimanja za naučni metod on se zasluženo smatra pro-

rokom moderne nauke.... Metod koji je Bekon zastupao kao put ka istini i korisnom znanju bio je induktivni pristup.”¹

Dakle, pitanje crkve u ovom radu dato je metodološki, kao rezultat naučnog aspekta.

Ključne riječi: *Država, crkva, religija, kultura, filosofija, induktivna metoda, zakon, autokefalnost, autonomija*

Abstract: *The question of the relationship of Christianity to culture, as a challenge to the intermediate relations of modern society, was especially present at the beginning of the twentieth century, and contributed to the publications of Pope Pius XII during his pontificate. The Church, as a determinant in the cultural sense, contributes to the empowerment of society, while in the capacity of self-determination the strength of its internal sphere and the spiritual self-awareness of the individual. On May 16, 2019, the Government established the Bill on Freedom of Religion or Belief and the Legal Status of Religious Communities, emphasizing the duty to establish the cultural and civil identity of Montenegro. The problematic-systematic relationship between the state and the church, in terms of the ambivalent category of law and theology, reconciles the philosophical aspect as a constructive dialogue. In contrast to the rigid ecclesiastical science of scholasticism, the founding of modern thought and the modern state has also led to a rational consciousness that follows historical trends, necessitating the explicit question of the church as an authority, which now has the potential for a diplomatic role in the inevitability of modern society.*

Through this work, the state and the church are placed on the line of empirical relation, on the middle of which is the result of the inductive method as reflection. Therefore, the relationship of the state and the church in terms of the productivity of a society implies the integration of the scientific method, which as a product has the experimental result of possible solutions. „Sir Francis Bacon (1561-1626), English statesman and philosopher, strongly supported the advancement of science and the scientific method ... Because of his commitment to the scientific method, he is deservedly considered a prophet of modern sci-

---

¹ Peri, Marvin: *Intelektualna istorija Evrope*, Clio, 2000, str. 115,117

ence .... which Bacon advocated as a path to truth and useful knowledge was an inductive approach."

So the question of the church in this paper is given methodologically, as a result of the scientific aspect.

Key words: *State, Church, Religion, Culture, Philosophy, Inductive Method, Law, Autocephaly, Autonomy*

1. Uvod

„Problem odnosa hrišćanstva prema kulturi nastao je tek u ovome veku. Istina je da su teolozi i autori koji su bili predstavnici raznih naučnih disciplina odavno pokretali pitanje odnosa religije prema nauci, filosofiji, moralu, vaspitanju, državi, itd., ali u opštem smislu problem odnosa hrišćanske religije prema kulturi postavljen je tek početkom ovog veka.“² Uzimajući u obzir izdanje citirane knjige, misli se na početke dvadesetog vijeka.

Međutim, prvi teorijski filosofi u istoriji pojavili su se u šestom vijeku p. n. e., te i racionalna istraživanja ljudske kulture, dok se o kulturnoj sprezi sa hrišćanskom misli može govoriti od samog konstituisanja hrišćanske etike u novoj eri. Raskid sa srednjevjekovnom misli i tradicionalnim načinom razmišljanja bio je put ka modernoj državi i revoluciji političke misli Makijavelija, Hobsa i Loka, preko prosvetitelja, koji su se zalagali za svjetlost i božansko, ali su napadali inkviziciju, fanatizam i vjerske ratove od čega je trebalo očistiti evropsku dušu.

No, nas zanima novije shvatanje odnosa crkve i kulture, s obzirom da su od početka dvadesetog vijeka na našem tlu konstituisane čak četiri državna uređenja: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.), Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ 1946 - 1991), Savezna Republika Jugoslavija (SRJ 1992 - 2001), Državna Zajednica Srbija i Crna Gora (DZ S i CG 2002 - 2005), Nezavisna Crna Gora 2006. godine. Posredstvom tih promjena po inerciji potegla su se i crkvena pitanja.

Ovaj rad je zapravo eksperimentalnog karaktera, s obzirom na trenutno najaktuelnije pitanje u Crnoj Gori, a koje još uvijek nije riješeno, te se uzima kao potencijalna mogućnost, zasnovan na naučnoj osnovi, kao rezultat induktivne metode. Nauka pretpostavlja pravila na osnovu kojih se krajnji rezultat postavlja kao moguć.

---

² Keler, Jusef: *Kultura i religija (hrišćanstvo prema problemu kulture)*, Radnička štampa, Beograd 1981, str. 341

S druge strane, pitanje crkve postavljeno je kao determinanta koja bi u kulturnom pogledu, kao institucija, doprinijela osnaženju društva, što je u eksplicitnom smislu upravo i pitanje same crkve; ne vezano za njena duhovna svojstva i učenja koja se već tiču religioznih shvatanja i intimne sfere pojedinca, što je pravo na *samoodređenje*. Pravo na samoodređenje definisano je ovako: „Crkve i vjerske zajednice same određuju svoj identitet i uređuju svoju unutrašnju organizaciju, vršenje vjerskih obreda i drugih vjerskih poslova. Odavde slijedi obaveza države da crkvama i vjerskim zajednicama u njihovom poslu pruža pomoć u skladu sa građanskim zakonima“³

U tom smislu crkva postaje aktuelno pitanje, koje podrazumijeva i društvene tokove, što se naime tokom istorije i dešavalo uporedo s konstituisanjem novih država. U svijetu koji se mijenja i Crna Gora prolazi faze tranzicija i geopolitičkih okosnica, što povlači i rešavanje starih i novih pitanja.

Vlada je 16. maja 2019. godine utvrdila *Predlog zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica*. Predlog zakona je usaglašen sa najvišim međunarodnim standardima, počev od konvencija Ujedinjenih nacija u ovoj oblasti, preko Evropske konvencije o ljudskim pravima sa pratećom praksom Evropskog suda za ljudska prava, do Smjernica Venecijanske komisije i OEBS/ODIHR-a.

Kako je prenio Vladin Biro za odnose s javnošću »riječ je o veoma liberalnom zakonu, koji obezbjeđuje najviši stepen slobode misli, savjesti i vjeroispovijesti i značajno viši stepen prava i sloboda nego bilo koji zakon u ovoj oblasti u okruženju. Predlog zakona je utvrđen na bazi Nacrta iz 2015. godine, nakon razmatranja više stotina stranica komentara, diskusija na brojnim javnim skupovima i iscrpnih pojedinačnih konsultacija sa vjerskim zajednicama.

Ovim predlogom zakona se utvrđuju jednake obaveze i prava svih vjerskih zajednica koje djeluju na teritoriji Crne Gore i na jasan i transparentan način se rješava pitanje državne imovine. Svi vjerski objekti koji su bili imovina države Crne Gore prije gubitka njene nezavisnosti i pripajanja Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine, a koji kasnije nijesu na odgovarajući pravni način prešli u svojinu neke vjerske zajednice biće prepoznati kao državna imovina. Međutim, ako neka vjerska zajednica raspolaže dokazima da je na osnovu nekad ili danas važećih propisa postala vlasnik neke imovine država će to priznati i poštovati. Tamo gdje takvih dokaza nema, već je riječ o imo-

³ Šijaković, Bogoljub: *Ogledanje u kontekstu, O znanju i vjeri, predanju i identitetu, crkvi i državi*, Službeni glasnik, Beograd 2011, str. 471

vini koju je stvarala i sticala država Crna Gora i koja predstavlja kulturnu baštinu svih njenih građana, takva imovina biće upisana kao kulturno blago, odnosno kao državna svojina Crne Gore.

Tokom diskusije o Predlogu zakona, predsjednik Vlade Duško Marković je ukazao na istorijski značaj ovog zakonskog teksta. „Nakon obnove nezavisnosti i nakon pune međunarodne afirmacije Crne Gore kroz članstvo u evroatlantskoj porodici savremenih zapadnih demokratija, naša dužnost je da do kraja utemeljimo kulturni i građanski identitet naše države. U tom cilju ovaj zakon je izuzetno važan. Rekao bih da on predstavlja završni korak na ovom istorijskom putu kulturne emancipacije Crne Gore, jer njime garantujemo svakom građaninu Crne Gore slobodu da po sopstvenoj savjesti bude ili ne bude vjernik bilo koje vjeroispovijesti, pri čemu država štiti imovinu i kulturno blago koje pripada svim građanima i obezbjeđuje da zakoni Crne Gore jednako važe za sve, na čitavoj teritoriji naše države.“

Predlog zakona će, prije usvajanja u Skupštini Crne Gore, biti poslat na mišljenje Venecijanskoj komisiji.«⁴

2. Induktivna metoda i pitanje crkve

Crna Gora je zemlja multikonfesionalne tolerancije. Međutim, njeno pitanje crkve još uvijek nije iskristalisano. U nastojanju da se riješi, moguće je aplikovati da crkva postane arabeska koja će pomiriti duhove, tako što će ona biti ta koja će pomoći da se napravi ravnoteža i u saglasju sa državom iznađe obostrano pomirljivo rašenje za sve strane. Crnoj Gori treba druga energija. Ovo pitanje naročito je poslednjih nekoliko godina permanentno prisutno u medijima, kroz stavove crkvenih poglavara, istoričara i političara.

Crnoj Gori treba vratiti njen aristokratski duh, a od crkve zatražiti da sudjeluje u tome, a ne vršiti pritisak na nju.

Kako pomiriti vrijednosti teritorijalnog, duhovnog i kanonskog? Tako što će se u tom slučaju isključiti aspekti crkvenog i političkog promišljanja i uzeti središnja rezultanta, a to je filosofija.

Komplikovanu stvar svesti na najjednostavniji mogući način. Sa stano-
višta filosofije to je moguće svođenjem svijeta na **pojmove**.

Svesti problem na svijet pojmova:

- Srpska pravoslavna CRKVA.

---

⁴ <http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.html>

- Mitropolit CRNOGORSKO PRIMORSKI.

U ovom slučaju crkva se našla u jednom od četiri zakona mišljenja, poziciji principa PRINCIPIJUM ESKLUZI TERCII SIVE MEDI, između dva kontradiktorna, po kome stvar mora ili postojati ili ne postojati, pošto je nešto treće nemoguće. Po ovom misaonom sistemu mora se jednom subjektu ili pridati ili odreći jedan dati predikat. Od dva protivrečna suda jedan mora biti istisnut. Pošto je njegovo visokopreosveštenstvo Amfilohije poglavar CRNOGORSKO PRIMORSKI, a nije SRPSKO PRIMORSKI; pošto je ovo treće nemoguće, jer ne postoji, te se ne može dodati, onda proizilazi da pojam koji razrešava situaciju je srpska, te se taj pojam kao obilježje koji je nekad označavao vjerko osjećanje, a danas nacionalno odvajaja od pravoslavna.

Kod Njegoša imamo pojam srpstvo u „Gosrskom vijencu“ kao vjerski emanat. A i te kako je bio svjesan crnogorskog naciona, pa kaže:

Ne, vladiko, ako Boga znadeš!

Kakva te je spopala nesreća

Teno kukaš kao kukavica

I topiš se u srpske nesreće?

Da li ovo svetkovanje nije

Na komu si sabra Crnogorce

*da čistimo zemlju od nekrsti?*⁵ (Podvukla M. Zečević)

Pojam srpstva je u prošlosti uziman kao pojam **pravoslavlja** nasuprot **islamu**. Novo vrijeme rađa nove duhove. Danas je to čisto nacionalni pojam i nudi slobodu opredjeljenja. Crkva koja ima vrijednost vasijskog i kosmičkog prostranstva sputava sebe.

Dakle, po navedenom principu mišljena, crkva koja nam je potrebna kao duhovna ravnoteža društva, prevashodno, vratiće princip kosmogonije tako što će sama napraviti indukciju. Ostaje pojam:

- Pravoslavna crkva.

Kako ostaje i pojam mitropolit:

- CRNOGORSKO PRIMORSKI

- Dalje ostaje kao rezultat ove naučne metode da li dodaje pojam

U Crnoj Gori ili Crne Gore, već je stvar kompromisa.

- Pravoslavna crkva Crne Gore

- Pravoslavna crkva u Crnoj Gori.

Međutim, već postoji:

---

⁵ Njegoš, Petar II Petrović: *Gorski vijenac*, Rad, Beograd, 1987, str. 49

- Crnogorska pravoslavna crkva.

Pošto je INDUKTIVNA METODA, na koju smo sveli pojmove Srpska pravoslavna crkva, izbacila prethodna dva rezultata, to je evidentno da je došlo do asimilovanja oba pojma. **Nijedan cilj nije samostalan, jer se pomoću jednih ciljeva ostvaruje i drugi!** Kako u Crnoj Gori pravoslavno stanovništvo nije samo crnogorsko, ostaje uzeti jednu od pretkodne dvije varijante ili treću:

- Pravoslavna crkva

Na taj način podrazumijeva se da je crkva **crnogorska** sa nacionalnog aspekta, jer je na tlu Crne Gore, a pojam Pravoslavna daje joj šire razmjere, otvorenost za sve slovenske narode, pravoslavce koji se mole u hramovima, vjeruju, slobodni su u uvjerenju da svoju okrenutost prema Bogu mogu izraziti kroz suštinsku identičnost svog duha sa supstancom kojoj pripadaju. Jer Bog nije poglavar crkve, već je tvorac u čovjeku samom, u njegovoj slobodi i ljubavi. Objekti su materijalna dobra, a vjera duhovno dobro, koje ne samo čovjeka već, kao medijum između Boga i čovjeka, i same objekte oduhovljuje.

Prvi pojam, Crne Gore više podrazumijeva teritorijalnu pripadnost crkve. Pojam U Crnoj Gori više joj daje kosmopolitsku pravoslavnu vrijednost, koja joj nudi širinu okrenutosti ka svim južnoslovenskim, istočnoslovenskim i zapadnoslovenskim narodima, a ne samo ka Srbima. Otvorenost da u crkvu ulaze svi narodi pomireno, i Srbi, i Crnogorci, i svi koji traže duhovni mir, molitvu i ispovjest.

Vjerujem da će njegovo visokopreosveštenstvo Amfilohije pomoći da se riješi pitanje odnosa države i crkve, u okolnostima koje su fakat nova socio-istorijska klima. Ukazati mu tu čast, kao nasljedniku duge loze crnogorskih mitropolita. Vjerujem da će i on pokazati predusretljivost. Uprkos tome što važe za pametne i mudrace, ipak civilizacija ima svoje tokove, te neprilagođavanje novim društvenim prilikama, crkva dovodi sebe u poziciju zatvorenosti i dogmatizma. Kada nova civilizacija dotakne i crkvu, neka i crkva pomogne da ostane caru carevo, a Bogu Božije.

Te riješiti problem sa filozofskog aspekta, kao dijalektički obrazac između političkog i vjerskog pitanja. Tako se izbjegavaju dosta ekstremne pozicije. Osloboditi crkvu od pojma jednoobraznosti nacionalnog, koji joj je veliki teret na plećima, ostao kao oznaka prošlih, a ne budućih vremena. „Duhovna potreba za filozofijom nastaje u specijalnoj socijalno-istorijskoj klimi. Onda kada sa starim treba raskinuti, kada postojeće treba negirati, onda, dakle, filozofija doživljava svoj trijumf. Tek kada je jedan narod izašao iz svo-

ga konkretnog života uopšte, kada je nastala podvojenost i razlika među staležima, pa se narod približuje svojoj propasti..."⁶

Kada govorimo o problematici države i crkve, s jedne strane ovo neriješeno pitanje izgleda kao problem, dok se s druge strane izdiglo na jedan viši nivo promišljanja, što sa aspekta antropologije društva podiže svijest ka polivalentnim visinama. „Istorijska i suštinska povezanost filosofije i teologije dovoljan je razlog za to što su se mnogi profesori teoloških (i drugih) disciplina bavili pojedinim eminentno filozofskim temama ili su imali sklonost ka filozofskoj problematizaciji...

Prvi zapadnoevropski univerziteti nastaju od XII vijeka kao zajednice (universitas) na četiri discipline ili fakulteta: teologije, prava, medicine i filosofije (naime artističkog fakulteta, *facultas artium*, na kom su se kao vještine pripreme za prve tri nadređene struke izučavale tradicionalne *septem artes liberales*)."⁷

Pitanje države i crkve u Crnoj Gori postaje interdisciplinarno pitanje i predmet suodnosa prava, filosofije i teologije. Problemsko-sistematski odnos države i crkve kao ambivalentne kategorije prava i teologije, međusobnog prožimanja i isključivosti, identiteta i naciona, pomiruje filozofski aspekt kao konstruktivni dijalog, bez diferencije kao jednostranosti koja prelazi u radikalnost, što dovodi do zategnutih odnosa i doktrinarnih shvatanja koja se svode na monolog. U tom slučaju, u kontekstu rešavanja pitanja crkve, koje se otvorilo kao prirodan slijed okolnosti, nakon konstituisanja novog državnog uređenja, proglašenjem nezavisnosti, u datoj problemskoj situaciji država-crkva, filosofija pomaže da se ide putem ka *načelu*, a ne obratno, od načela, kao radikalnog stava, do zatezanja odnosa, što ne vodi dijalogu. „Po Aristotelu (*Metaph.* 990^b 17-22), u Platonovoj Akademiji učenje o *načelima* bilo je važnije od učenja o idejama. Podrazumijevajući Platonovo učenje o ontičkom prioritetu i posterioritetu, Aristotel (*Eth. Nic.* 1095^a 32s^ϕ.) odaje priznanje Platonu što je istraživao da li u datoj problemskoj situaciji put od načela ili ka načelima."⁸

Samo **metodikom indukcije pojmova** crkva kao izografska projekcija podići će Crnu Goru naprijed na pohvalu ljudi i svijeta. Ovim modelom razri-

⁶ Šijaković, Bogoljub: *Ogledanje u kontekstu, O znanju i vjeri, predanju i identitetu, crkvi i državi*, Službeni glasnik, Beograd 2011, str. 202,203

⁷ Šijaković, Bogoljub: *Ogledanje u kontekstu, O znanju i vjeri, predanju i identitetu, crkvi i državi*, Službeni glasnik, Beograd 2011, str. 176, 177

⁸Isto, str. 197

ješio bi se problem *identitus*. Crna Gora je od Referenduma samostalna država. Novi teritorijalni kontekst podrazumijeva i promjene simbola i pojmova. Da se ne moraju mijenjati **pojmovi**, ne bi se morali mijenjati ni simboli. Već bi novi statusi država, nosili simbole pređašnjih, što bi bio apsurd koji bi napravio zbrku. Kako društvene promjene uslovljavaju i Ustavne promjene, tako društvene promjene uslovljavaju i crkvene promjene.

Manastir Ostrog, kao i Meteori u Grčkoj, predstavlja jedno od najvećih svjetskih čuda. Ostrog ima multikonfesionalni karakter, svetište koje je stjecište ljudima različitih vjera. Zatim Cetinjski manastir, zadužbina Ivana Crnojevića iz 1484. godine, jedan je od najznačajnijih u svijetu, jer čuva ruku Svetog Jovana Krstitelja i česticu krsta na kojoj je Hristos razapet. Dakle, crkva prevazilazi nacionalne okvire i oni je sputavaju. Niko ne brani čovjeku islamske vjeroispovjesti da uđe u crkvu, onako kako je poima kao arhitektonsko ili vjersko zdanje i obratno, čovjeku pravoslavne vjeroispovjesti da uđe u džamiju. Ne postoji Hrvatska katolička crkva, već samo KATOLIČKA. Pa da li je ona u Crnoj Gori ili Hrvatskoj ili negdje drugdje u svijetu, ne mijenja njen suštinski smisao. Ali teritorijalni da. Katolička crkva u Crnoj Gori je crnogorska, džamija u Crnoj gori je crnogorska. Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori su crnogorske, one imaju svoje ktitore, ali ne moraju biti srpske. To su sve crnogorski spomenici. Teritorija određuje pripadnost kulturne baštine. Tako da polariteti Crnogorska pravoslavna crkva i Srpska pravoslavna crkva su teritorijalni pojmovi i nacionalni pojmovi. Zna ce da su sve crkve u Crnoj Gori kao kulturni spomenici crnogorske i svi spomenoci drugih vjera. Međutim, u pravnom smislu predočeno je da ako neka vjerska zajednica raspolaže dokazima da je na osnovu nekad ili danas važećih propisa postala vlasnik neke imovine država će to priznati i poštovati.

Kako je u Crnoj Gori većinsko stanovništvo pravoslavno, i kako bi se pomirile sve navedene komponente, a odnose se na teritorijalne, crkvene i kulturne komponente, logično bi bilo da ima Pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori, sa pojmom Pravoslavna crkva u Crnoj Gori ili samo Pravoslavna crkva, to je pitanje razmatranja. Jer je nebitno da li će u Pravoslavnu crkvu ući Rus, Srbin, Crnogorac ili ma koji drugi čovjek ovog svijeta. One koje su u Crnoj Gori crnogorske su, jer su dio njene teritorije.

Crnogorski *nacion* snažniji će biti ako razvije vjersku svijest, a ne vjersku podređivati nacionalnoj. To su dvije različite struje duha i svijesti. A ljudi koji su još uvijek zbunjeni, teško im je izdiferencirati identitet. „A ko nema naroda, nema ni Boga! Znajte, i budite u to sigurni, da oni koji svoj narod više

ne razumeju, i gube vezu s njime, u isti mah, i u istoj meri, gube i očinsku veru, postaju ili ateisti ili ravnodušni.”⁹

Crkva je vjersko obilježje, a njeni spomenici nacionalno!

3. Odnos rezultata induktivne metode i potencijalnih mogućnosti koje razmatra država

Kada govorimo o gore pomenutom rezultatu induktivnog eksperimenta, prateći posredstvom medija stavove i viđenje ovog pitanja, ukazuje na gledanje predsjednika Crne Gore gospodina Mila Đukanovića: „Podjele prevazići formiranjem pravoslavne crkve Crne Gore”¹⁰.

Kako je prenio portal Vijesti, gospodin Đukanović kada je u pitanju problem crkve u Crnoj Gori kaže sledeće: »„Želim da pomognem da izađemo iz ovog stanja dubokog raskola unutar pravoslavnog bića Crne Gore i iz tog projekta ni najmanje ne isključujem Mitropoliju crnogorsku - primorsku i njihovo sveštenstvo i vrata su im širom otvorena da budu dio ovog rješenja, a ne da tradicionalno ostanu dio problema“, rekao je Đukanović.

Najbolji put za prevazilaženje podjela među pravoslavnim vjernicima je formiranje pravoslavne crkve Crne Gore, koja će otvoriti vrata svim vjernicima, poručio je crnogorski predsjednik, Milo Đukanović.

On je u emisiji Živa istina na Javnom servisu, komentarišući pismo Vaseljenskog patrijarha Vartolomeja, rekao da ga je dobio sedmicu nakon što ga je objavila Mitropolija crnogorsko - primorska i da ga sadržaj pisma upućuje na to da je pisano u Crnoj Gori.

Kako prenosi Portal RTCG, Đukanović model za prevazilaženje podjela vidi u formiranju Pravoslavne crkve Crne Gore, koja će otvoriti vrata za sve vjerujuće ljude pravoslavne vjeroispovjesti, a koja će doprinijeti daljoj društvenoj koheziji Crne Gore.

Kako je naveo, neupitno je da je postojala autokefalna Crnogorska pravoslavna crkva, koju je osnovao tadašnji gospodar Crne Gore Ivan Crnojević. On je napomenuo da brojni istorijski dokumenti svjedoče o autokefalnosti CPC.

„Autokefalna pravoslavna crkva u Crnoj Gori ima svoju istoriju i tradiciju i zaista je neupitno pravo aktuelne Crne Gore da, baveći se identitetskim pita-

---

⁹ Dostojevski, F. M: *Nečiste sile*, Jumedia Mont d.o.o., Podgorica, 2007, str. 45

¹⁰ <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/dukanovic-podjele-prevazici-formiranjem-pravoslavne-crkve-crne-gore>

njima i temeljeći svoju duhovnost, krene u operaciju obnove Crnogorske pravoslavne crkve“, rekao je Đukanović.

Govoreći o protivljenju obnovi CPC, Đukanović je kazao da su postojali i veliki otpori obnovi crnogorske državnosti.

„Nismo ni državu obnovili za godinu dana, nećemo ni autokefalnu CPC. Potrebno je napraviti dobru strategiju i ja nemam dilemu kakav će biti ishod ove borbe. Dakle, Crna Gora će bez sumnje imati autokefalnu crkvu“, rekao je Đukanović.¹¹

Dok u odnosu na induktivnu varijantu rezultata „PATRIJARH CRNOGORSKO - PRIMORSKI“, njegovo visokopreosveštenstvo mitropolit crnogorski primorski Amfilohije Radović je u intervjuu za Radio televiziju Srbije (RTS) rekao:

„Laž je da ću biti crnogorski patrijarh, jedino ako bih izgubio pamet, savjest i svijest“¹²

Nasuprot socijalno-političkim i teoretičarskim argumentacijama, kakva su tokom istorije bila recimo stanovišta Makijavelija (Nikolo Machiavelli, 1469-1527) koji u crkvenoj organizaciji nije vidio nikakvo dobro narodu, niti se igdje pozivao na hrišćanska stanovišta¹³, stav Crne Gore je da se iz projekta rešavanja pitanje crkve u Crnoj Gori ne isključuje Mitropolija crnogorsko primorska.

„Odvojenost države i crkve je zapravo odvojenost njihovih kompetencija, naime autonomnih nadležnosti; a odvojenost kompetencija nije prepreka nego treba da bude podsticaj za kooperaciju. Država i crkva su upućene na međusobnu saradnju prosto zbog toga što postoje zajednički javni interesi države i crkve (res mixtae), zbog toga što su državljani i vjernici jedni te isti ljudi i što imaju slobode i prava koje je država dužna da jemči a među kojima vjerskoj slobodi i pravu pripada uzvišeno mjesto.“¹⁴

---

¹¹ <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/dukanovic-podjele-prevazici-formiranjem-pravoslavne-crkve-crne-gore>

¹² <http://www.rtcg.me/vijesti/drustvo/250208/laz-je-da-cu-bit-crnogorski-patrijarh.html>
<https://borba.me/mitropolit-amfilohije-laz-je-da-cu-bit-crnogorski-patrijarh-jedino-ako-bih-izgubio-pamet-savjest-i-svijest/>

¹³ Šijaković, Bogoljub: *Ogledanje u kontekstu, O znanju i vjeri, predanju i identitetu, crkvi i državi*, Službeni glasnik, Beograd 2011, str. 209

¹⁴ Isto, str. 456

U tom smislu vidjeli smo da se konstituiše i zakon, koji kako je navedeno „garantuje svakom građaninu Crne Gore slobodu da po sopstvenoj savjesti bude ili ne bude vjernik bilo koje vjeroispovijesti.“¹⁵

4. Autokefalnost i autonomnost

„Autokefalna crkva poistovećuje se sa nacionalnim (tzv. filetizam). Teritorijalni princip jeste osnovni princip za samo postojanje i osnivanje jedne pomjesne crkve i njega treba smatrati kao kanonsku osnovu autokefalije i autonomije.“¹⁶ SPC svoju autokefalnost je stekla 1219. godine, do kada je bila pod jurisdikcijom Ohridske arhiepiskopije.

U tom smislu, polazeći od ova dva principa autokefalnosti i autonomije, postavlja se pitanje teritorije. Ispašće da Crna Gora nije Crna Gora, već samo teritorijalno autonomni prostor autokefalije SPC.

Pravoslavna crkva Crne Gore (Pravoslavna Crkva u Crnoj Gori), objedinila bi i autonomne i autokefalne i teritorijalne segmente, kao kompromisna paradigma, s obzirom da je Crna Gora proglasila referendumom nezavisnost. Time se ne narušava pravo na *samoodređenje*. (Međutim, po srijedi je pitanje vođstva koje se otvara kao segment Mitropolije, što bi u tom slučaju bio sasvim prirodan gradacijski slijed okolnosti napredovanja ka nadležnosti patrijarha).

S obzirom da u pismu patrijarha vaseljenskog Vartolomeja, kako prenose mediji, stoji „da Vaseljenska patrijaršija, zajedno sa svim drugim pravoslavnim crkvama, kao jedinu kanonsku pravoslavnu jurisdikciju u Crnoj Gori priznaje onu pod nadležnošću mitropolita srnogorskog Amfilohija, jerarha najsvetije Crkve Srpske, saopštio je patrijarh Vaseljenski Vartolomej,“¹⁷ to ostaje da se pitanje crkve u Crnoj Gori riješi polazeći od tog aspekta Mitropolije.

„Autokefalna crkva je samostalna pomjesna crkva, administrativno i kanonski potpuno nezavisna od drugih pomjesnih crkava. Autonomna crkva je zavisna pomjesna crkva, ima teritorijalnu i administrativnu nezavisnost, ali se nalazi u sastavu neke autokefalne crkve.“¹⁸

¹⁵ <http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.html>

¹⁶ [https://sr.wikipedia.org/wiki:Autokefalna_crkva:_:_\(iz_wikipedije,_slobodne_enciklopedije\)](https://sr.wikipedia.org/wiki:Autokefalna_crkva:_:_(iz_wikipedije,_slobodne_enciklopedije))

¹⁷ <https://kolektiv.me/138030/vartolomej-pisao-djukanovicu-vaseljenska-patrijaršija-jedino-priznaje-mitropoliju-crnogorsko-primorsku>

¹⁸ [https://sr.wikipedia.org/wiki:Autokefalna_crkva:_:_\(iz_wikipedije,_slobodne_enciklopedije\)](https://sr.wikipedia.org/wiki:Autokefalna_crkva:_:_(iz_wikipedije,_slobodne_enciklopedije))

Po ovoj definiciji Mitropolija crnogorsko-primorska je faktički pomjesna crkva u sastavu Srpske pravoslavne kao jedne od autokefalnih crkvi u Diphthi carigradske patrijaršije. Ovaj autonomni segmen se uzima u svojstvu teritorijalne pripadnosti koji je Crna Gora, te sasvim bi logičan slijed okolnosti bio, kako bi se riješilo pitanje crkve u Crnoj Gori, samo jednim pojmom, a to je „patrijarh crnogorsko-primorski.“

„Jedna pomjesna crkva se priznaje za autokefalnu kad ispuni sledeće uslove: da ima sabor episkopa (oni su njena jedina kanonska vlast), da bira svog prvojerarha (arhiepiskopa, mitropolita ili patrijarha), da ima određenu teritoriju kao jurisdikciju i da osvećuje sveto miro nužno za svetu tajnu miropomazanja.“¹⁹

Mitropolija crnogorsko-primorska sadrži sve ove elemente, osim što je u sastavu autokefalne Srpske pravoslavne crkve, dok bi samo ovim jednim pojmom „patrijarh“ potencijalno bila u sastavu Pravoslavne crkve Crne Gore. Ista je danas deklarirana u punom nazivu kao PRAVOSLAVNA MITROPOLIJA CRNOGORSKO PRIMORSKA.

U djelu „Kratka istorija Mitropolije crnogorsko-primorske“, navodi se da je Mitropolija crnogorska ušla u sastav Srpske crkve od konstituisanja Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine, za vrijeme mitropolita Mitrofana Bana, koji je umro 30. septembra 1920. godine, te dalje autor uspostavlja hronologiju svih mitropolita.²⁰

I sam mitropolit Crnogorsko-primorski Amfilohije je istakao da je „preko 700 hramova obnovljeno i vaskrslo u Crnoj Gori ovih poslednjih 30 godina sa dva velika hrama: u Podgorici, posvećen Hristovom vaskrsenju, i Baru, posvećen Svetom Jovanu Vladimiru“²¹. Dakle, svi ovi veličanstveni hramovi su u Crnoj Gori, na njenoj teritoriji, kao relikvija i duhovna vertikala postojanosti.

Svuda u svijetu, kada su u pitanju crkve i hramovi i uopšte velelepni vjerski objekti, akcenat je na njihovom nazivu, obično po imenu nekog sveca koji se duboko ureže u pamćenje, kao jedan od simbola grada. Tako i sam umjetnički stil i arhitektura, te sveukupna vizuelna atrakcija, upravo po toj emaniranoj auri sveca urezuje se u svijest i asimiluje sa nazivom zdanja. Turi-

---

¹⁹ isto

²⁰ https://www.rastko.rs/rastko-cg/povijest/istorijat/istorijat_4.html

²¹ <https://www.vijesti.me/vijesti/društvo/amfilohije-polatinjena-vlast-stvara-istorijski-nepostojeći-identitet>

sti će prije ostati u sjećanju, primjera radi, naziv crkva Svetog Vasilija Blaženog i Crveni trg u Moskvi, nesvakidašnji doživljaj crkvene arhitekture i dveri, nego nacionalni prefiks Ruska pravoslavna crkva, jer je to pojam koji već zadobija teokratska značenja i tiče se uređenog odnosa DRŽAVA-CRKVA.

U našem slučaju hramovi se više percipiraju kao nacionalni simboli, nego njihova bit i suštastvena cjelina koju ovaploćuje naziv uvijek kroz predstavi nekog sveca. Uzrok tome je što je od konstituisanja nezavisne Crne Gore, 2006. godine, to pitanje uzelo zamah političkog smisla.

Dakle, jedna od odlika crkve jesu sveti, koji su svojim životom i djelima doprinijeli mnogo dobrobiti čovjeku i vjeri.

Nije isto Crnogorska pravoslavna crkva i Pravoslavna crkva Crne Gore (odnosno Pravoslavna crkva u Crnoj Gori), što su pojmovi koji se često miješaju, a imaju sasvim različite odlike, odnosno efekte. Sagledavajući prethodni intervju, u prvom dijelu teksta imamo pojam Pravoslavna crkva Crne Gore, (dok u drugom Crnogorska pravoslavna crkva, što je podatak kao reminiscencija na istorijske okolnosti).

Zapravo sama uloga crkve je pomirenje duhova, a ne raskol i dvojstvo, što uvijek dovodi do psiholoških rascijepljenosti unutar čovjeka i društva. Rešavanje pitanja odnosa država-crkva, ne znači narušavanje prava na *samoodređenje*, na kanon, pravo da crkve i vjerske zajednice samostalno uređuju svoju unutrašnju organizaciju, više vjerske obrede i zaduženja u skladu sa nadležnostima crkvene vlasti, već eksplicitno pitanje crkve kao autoriteta koji ima sada diplomatsku ulogu u neminovnostima modernog društva. Uključivanje crkve u tom smislu ne svodi se na isključivosti sekularnog društva.

Otuda Kantov princip „moralne teologije“ zasnivanja praktičnog učinka teološkog aspekta, kao antropolške karike koja je usmjerena na egzistencijalni napredak čovjeka i društva.

5. Teokratsko i sekularno

Nakon Njegoševe smrti Crna Gora prestaje i formalno da bude teokratska i postaje svetovna država, pa će shodno novom uređenju njen vladar nositi titulu kneza, a ne vladike.

Uzimajući u obzir grb dinastije Petrović-Njegoš, država je bila: Mitropolija Crna Gora (1696-1781, 1784-1852), Knjaževina Crna Gora (1852-1910), Kraljevina Crna Gora (1910-1918).

Bez obzira što u Crnoj Gori prestaje teokratska vladavina, pošto je Danilo I (1851-1860) odvojio crkvenu vlast od svetovne, u njoj biti kao sav-

remenoj državi leži duboko ukorijenjen atavizam Petrovića. Dinastija koja je preko dvesta godina vladala u Crnoj Gori (1696-1918) iznjedrila je pet vladika i dva svetovna vladara.

Otuda je odnos svetovne i crkvene vlasti negdje namjeren jedan drugom, kao duhovna zaostavština, kao istorijska činjenica, koja uslovljava u kontekstu novih istorijskih okolnosti Crne Gore diplomatska shvatanja.

Stoga je na Mitropoliji kao zaostavštini teokratskog vođstva dinastije Petrović, da učestvuje u dijalogu ka rešavanju crkvenog pitanja Crne Gore.

Dakle nije prioritarno da li je neka parcela nakon konfiskovanja za vrijeme (SFRJ), u vlasništvu crkve ili države, već shodno novom državnom uređenju Crne Gore (sticanjem nezavisnosti 2006. godine) čije je crkve to zemljište, čije teritorije. Zato se i poteže pitanje autokefalije.

Neupitno je da je Zakonom o povraćaju oduzetih prava i obeštećenja, odnosno članom 8a istog, propisano da crkve i vjerske zajednice mogu podnijeti *prijavu* radi evidentiranja imovine koja je eventualno na teritoriji Crne Gore oduzeta u korist opštenarodne, državne ili društvene svojine bez pravične naknade, u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovog zakona. Međutim, ta *prijava* ne predstavlja *zahtjev* za ostvarivanje prava na osnovu kojeg može da se izvrši povraćaj oduzete imovine ili obeštećenja.

Shodno navedenom crkve i vjerske zajednice su imale mogućnost da podnesu *prijavu* radi evidentiranja oduzete imovine u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu navedenog zakona, ali potrebno je da se *uslovi, način i postupak* povraćaja te imovine uredi posebnim zakonom, jer do danas to pitanje još uvijek nije normirano u Crnoj Gori. Dakle, dosadašnjim zakonom je propisan način kojim se podnosi prijava, ali ne i postupak, uslovi i način povraćaja eventualno oduzete imovine.

U sudskoj praksi bilo je slučajeva da crkva podnese tužbu za naknadu materijalne štete, odnosno obeštećenja na ime nekad oduzetog zemljišta od strane države i to shodno Zakonu o agrarnoj reformi i unutrašnjoj kolonizaciji, po kojoj je oduzeta zemlja prešla u ruke Federalne Crne Gore. Međutim, po mišljenju višeg suda takvi tužbeni zakoni nijesu osnovani, upravo iz razloga što još uvijek nije normirano pitanje povraćaja imovine crkvama.

Portal Analitika objavio je tekst 15. juna 2019. godine, „**Amfilohije: Dokument iz 1919. potvrđuje crkvenu imovinu**“, čiji je dio citiran i u ovom radu.

«...”Ukoliko ne prihvate poruku, sami sebi potkopavaju temelje, odriču se od zakona Svetog Petra Cetinjskog, odriču se osnivača crnogorskog zako-

nodavstva i temelja na kojima je Crna Gora zasnovana - Svetog Petra Cetinjskog i Svetog Vasilija Ostroškog, Petra Drugog Lovćenskog, pa sve do kralja Nikole Petrovića“, poručio je Amfilohije u intervjuu za RTS.

Prema njegovim riječima, ako vlasti u Podgorici zaista hoće istinsku budućnost Crne Gore, ne mogu je graditi na drugim, osim na temeljima na kojima je sagrađena i građena kroz vjekove, naročito do 1918. i poslije te godine, sve do današnjeg dana...

„Dokument iz 1919. potvrđuje crkvenu imovinu.“ Tvrđi da Mitropolija ima dokument iz 1919. godine u kome stoji šta tačno pripada državi Crnoj Gori, što će, kako najavljuje, predstaviti i međunarodnoj javnosti.

„Od svih crkava samo jedna kapela u bolnici Danilo Prvi upisana je kao državna imovina, sve ostalo je pripadalo crkvi. I 1868. i 1878. godine i za vrijeme kralja Nikole navodi se šta je državno, šta je vladarske kuće, a šta je crkveno“, ukazuje Amfilohije.

Poručio je da Mitropolija crnogorsko-primorska traži da se crkvena imovina koja je oduzeta poslije Drugog svjetskog rata vrati, što je i urađeno 2000. godine, ali, kako je istakao, ta odluka je poslije ukinuta.

Na tvrdnje vlasti da je kralj Aleksandar Karađorđević ukinuo mitropoliju, Amfilohije kaže da je on samo potvrdio odluku crkve, nekadašnje Pečke patrijaršije na saboru koji je predvodio mitropolit crnogorski.

„Sve sveštenstvo i monaštvo je tada prišlo i objedinilo se. To jedinstvo traje do danas. Nadam se da će to vlast shvatiti, da je to protiv bića Crne Gore i njene duše i protiv evropskih zakona“, zaključio je Amfilohije.²²

Postavlja se pitanje koje crkve, kada je Crnogorska mitropolija, po podacima 17. juna 1920. godine ušla u sastav Srpske pravoslavne crkve i prešla u okrilje njene autokefalije.

I sam mitropolit Amfilohije se poziva na crkveno posjedništvo i za vrijeme Petrovića i na samu dinastiju Petrovića, čime intencionalno potvrđuje Crnogorsku crkvu. Međutim, više ne postoji ni Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, ni Federalna Crna Gora, već Nezavisna Crna Gora, te se i otvorilo pitanje crkve koja je negdje permanentno pratilo i promjene državnih uređenja.

---

²² <https://portalanalitika.me/clanak/337244/amfilohije-dokument-iz-1919-potvrđuje-crkvenu-imovinu>

6. Metode: Komparativna i induktivna

Komparativna: Poređenjem se vrši paralelan uvid u dvije ili više stvari (u ovom slučaju dvije crkve) sa ciljem da se obrazlože sličnosti i razlike u njihovim svojstvima. Komparativni postupak doprinosi otkrivanju posebnosti kod svake poredbene jedinice i utiče na razgraničavanje pojmova u cilju njihove ispravne kategorizacije. U ovom slučaju razgraničeni pojmovi, kada su obje crkve u pitanju, navele su na uvid da se crnogorsko i crnogorska kao jedinice pojavljuju i u jednom i u drugom slučaju: Mitropolit crnogorsko primorski, Crnogorska pravoslavna crkva.

Induktivna: Sa stanovišta ove metode problem je sveden na nivo složene misaone radnje, kojom se na osnovu shvatanja pojedinih pojedinačnih pojmova formira opšti pojam, i otkrivaju pravila i zakonitosti. Induktivno mišljenje polazi od pojedinačnog i posebnog i vodi do opšteg rezultata, dovodeњem u tačku srođništva u **funkcionalne sisteme**. Tačka srođništva u ovom slučaju je pravoslavlje, sa vjerskog aspekta, što podrazumjeva onda i nacionalne kohezije, čime bi se učvrstio hrišćanski duh i pravoslavno vjerovanje. „Znamo da evropska kultura ima dva stuba - jedan je onaj antički, helensko-rimski, a drugi je hrišćanski. Bez ta dva stuba Evropa ne bi mogla da opstoji u svom identitetu.”²³

Sa stanovišta induktivnog metoda, od Referenduma, nove okolnosti su samo začele pojam vjerskog u ljudskoj svijesti, tako što ga određuju nacionalnim, što znači da on nije u potpunosti formiran. Te u ovim uslovima svijest zapada u dogmatizam. Zato se ide dalje ka **dedukciji**, definisanju statusa koji će narodu omogućiti da se vrate stvarima onako kakve su u njihovoj svijesti, da svaki čovjek težnju svog duha, bilo da je Crnogorac, Srbin, Rus ili bilo koji drugi pravoslavac, pusti da kroz molitvu vine ka sveopštom svjetlošću, sa Bogom, što je suština vjere.

Vjera kao transcendentalna svijest nije isto što i nacionalna svijest.

7. Zaključak

RAZDVAJANJEM hrišćanstva 1054 godine na KATOLICIZAM i PRAVOSLAVJE, svako je uzeo svoje NOVO organizacijsko ustrojstvo i to tako što se pravoslavje organizovalo u okviru samostalnih država sa NACIONALNIM

---

²³ Šijaković, Bogoljub: *Ogledanje u kontekstu, O znanju i vjeri, predanju i identitetu, crkvi i državi*, Službeni glasnik, Beograd 2011, str. 234

predznakom, a katolicizam sa JEDNOM zajedničkom krovnom organizacijom (Vatikan) i bez NACIONALNOG predznaka države u kojoj se crkva nalazi.

Crna Gora će riješiti problem crkava tako što bi za model uzela katolički princip pravoslavlja, bez nacionalnog predznaka. Reforme u Crnoj Gori na izuzetno inventivnoj osnovi pokazale bi se i na ovom jako suptilnom nivou, kao odraz univerzalnog promišljanja i otvorenosti, **otvorenosti** kao osnovnom principu evropske integritetnosti. Ako idemo ka Evropi, ne možemo ostati zatvoreti u dogmatskim okvirima, sputani srednjevjekovnim stegama. »Srednjevjekovna hrišćanska kultura nije bila usmerena toliko prema zemaljskom životu koliko prema večnom životu. Religija je prema prirodi stvari odvrćala ljudsku misao od pitanja „ovoga sveta“ <<.²⁴

Dostojevski je po tom pitanju uspostavio sledeću polemiku između religijske i utopijske vječnosti: „- Počeli ste verovati u budući večni život?

- Ne, ne u večni budući, nego u večni opvde. Ima trenutaka, vi dolazite do takvih trenutaka kad se vreme najednom zaustavlja, i biva večno.“²⁵

Kada govorimo o kulturnom i građanskom identitetu države (za šta je u uvodnom dijelu uopšteno kroz važnost *Predloga zakona o slobodi vjeroispovijesti*) odnos kulture i društva naročito je bio poštavan kao bitan suodnos za vrijeme ponifikata papa u katoličkoj zajednici.

»Problematika odnosa crkve prema kulturi, onako kako to shvata Pije XII, veoma je opširna. U katoličkim publikacijama pokušalo se da se ta problematika sistematizuje i svede na sledeća pitanja:

- čovek kao ličnost, negova prava i dužnosti, njegovo dostojanstvo i uslovi za delatnost;

- geneza i suština društva; čovek kao društveno biće, opšte dobro kao cilj društvenog života

- uzajamni odnos jedinke i društva; opšte i pojedinačno dobro, njihova međusobna zavisnost;

- autoritet i poslušnost; shvatanje, izvor, atributi i ovlašćenja autoriteta; konflikt autoriteta i lične savesti;

- osnovna načela društvenog poretka; solidarnost i jedinstvo u društvenom životu; načelo subvencije;

²⁴ Keler, Jusef: *Kultura i religija (hrišćanstvo prema problemu kulture)*, Radnička štampa, Beograd 1981, str. 357

²⁵ Dostojevski, F. M.: *Nečiste sile*, Jumedica Mont d.o.o., Podgorica, 2007, str. 268

- pravednost i ljubav u društvenom životu; zakon i njegovi atributi; prirodni i pozitivni zakon; zavisnost ljudskog prirodnog zakona;
- načelo pravednosti: pravednost zamenljiva, podeljiva, legalna i društvena (socialis);
- društvena uloga ljubavi; hrišćanska ljubav; „poredak ljubavi“ u društvenom životu;
- pitanja braka i porodice; atributi braka; prava i obaveze države u odnosu na brak; civilni brakovi, razvodi, prirodni priraštaj, savremena kriza braka;
- porodica i njene osnovne obaveze; obaveze države prema porodici; odnos crkve prema braku i porodici;
- vaspitanje omladine u kući, crkva i država; škola i njen odnos prema kući;
- pravo na život; politika naseljavanja, kontrola rađanja, „vanbračna“ deca; pravo na otadžbinu;
- poredak profesionalnog života; raznovrsnost zanimanja i priprema za njih;
- problem nauke, tehnike, umetnosti, njihov odnos prema religiji;
- pitanje proizvodnje i njena veza sa društvenim životom;
- narod i država; savremena država i hrišćanska država;
- državno uređenje - njegov značaj i trajnost; državni suverenitet;
- okvir ovlašćenja i obaveza državne vlasti;
- zakonodavna, izvršna i sudska vlast; građanski i krivični zakon;
- pitanje državnih kazni; smrtna kazna;
- zadaci države u oblasti kulture: u materijalnom, moralnom i religioznom domenu, u oblasti nauke i umetnosti;
- kolonijalizam i imperijalizam; totalitarizam i fašizam;
- svetski mir i sigurnost; problem atomskog oružja i razoružanja; međunarodna saradnja; međunarodne organizacije.

U vreme pontifikata Pija XII (1876-1958) pregled ovih pitanja je u katoličkim publikacijama manje ili više detaljno iznožen. Idući za tim papom podvlači se da čitava kulturna aktivnost treba da bude usmerena ka tome da olakša čoveku postizanje njegovog natprirodnog cilja. Kultura, znači, treba da u odnosu na religiju igra pomoćnu ulogu. Istna, tamo se uglavnom ne primenju-

je termin „pomoćni“ ali takvo se uverenje smatra kao prirodna posledica pripadnosti crkvi.«²⁶

Ulogu crkve recimo filosofija vidi u funkciji moralog napretka, a ne u funkciji isključivosti teološkog vjerovanja. „Dobra i pravedna volja božija jeste da sinovi zemlje budu srećni i da uživaju u svakom zadovoljstvu, spojivom sa javnim blagostanjem. To je istinsko bogopoštovanje koje filosofija treba da otkrije svetu. I opet: Moral zasnovan na istinskim principima jeste jedina istinska prirodna religija.“²⁷ Ako se država i crkva ne podržavaju u svojstvu moralnog napretka društva, dešavaju se ideološke i duhovne podvojenosti, po srijedi čega se javlja jednostranost kao jedan od oblika egoizma i vladanja. Takav jedan sindrom Dostojevski je objasnio oblikom moralne utjehe: „To je nešto kao u religiji: „Što čovek gore živi, ili što je narod više utučen ili što je siromašniji, to upornije maštari o naknadi u raju; a ako na tome rade još i hiljade sveštenika, raspaljujući mu maštu i špekulišući njome, to... razumem vas, Varvara Petrovna, nemajte brige!“²⁸

U tom smislu, rešavanje crkvenog pitanja u Crnoj Gori ne stavlja na upit pravoslavnu vjeru i hrišćansku religiju, već ide ka mirenju duhova što će potkrijepiti njenu koheziju, te pruža mogućnost crkvi za stepenom angažovanosti u društvenim aktivnotistima kao kulturnim vrijednostima tog tipa.

»S obzirom na to što se društveni odnosi, nauka i tehnika stalno razvijaju a religija, koja je po svojoj prirodi konzervativna i poseduje jednom zauvek ustaljeni kanon, ritual i dogme, neosetljiva je na „istorijske vetrove“, javlja se svremena na vreme tendencija i pokret za osavremenjivanjem njene institucije i učenja.«²⁹

Literatura

Bakotić, Lujo: *Biblija*, Matafizika, Beograd

Dostojevski, F. M: *Nečiste sile*, Jumedica Mont d.o.o., Podgorica, 2007

Keler, Jusef: *Kultura i religija*, Radnička štampa, Beograd 1981

---

²⁶ Keler, Jusef: *Kultura i religija* (hrišćanstvo prema problemu kulture), Radnička štampa, Beograd 1981, str. 385, 386

²⁷ Koplston, Frederik: *Istorija filosofije, od francuskog prosvetiteljstva do Kanta*, Dereta, Beograd, 2014, str 36

²⁸ Dostojevski, F. M: *Nečiste sile*, Jumedica Mont d.o.o., Podgorica, 2007, str. 215

²⁹ Isto, str 373

Koplston, Frederik: *Istorija filosofije, od francuskog prosvetiteljstva do Kanta, Dereta, Beograd, 2014*

Njegoš, Petar II Petrović: *Gorski vijenac, Rad, Beograd, 1987*

Peri, Marvin: *Intelektualna istorija Evrope, Clio, 2000*

Šijaković, Bogoljub: *Ogledanje u kontekstu, O znanju i vjeri, predanju i identitetu, crkvi i državi, Službeni glasnik, Beograd 2011*

Internet izvori

<http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.html>

<https://www.vijesti.me/vijesti/politika/dukanovic-podjele-prevazici-formiranjem-pravoslavne-crkve-crne-gore>

<http://www.rtcg.me/vijesti/drustvo/250208/laz-je-da-cu-biti-crnogorski-patrijarh.html/>

<https://borba.me/mitropolit-amfilohije-laz-je-da-cu-biti-crnogorski-patrijarh-jedino-ako-bih-izgubio-pamet-savjest-i-svijest/>

[https://sr.wikipedia.org/wiki: Autokefalna crkva: \(iz vikipedije, slobodne enciklopedije](https://sr.wikipedia.org/wiki:Autokefalna_crkva:_%28iz_wikipedije,_slobodne_enciklopedije%29)

https://www.rastko.rs/rastko-cg/povijest/istorijat/istorijat_4.html

<https://portalanalitika.me/clanak/337244/amfilohije-dokument-iz-1919-potvrduje-crkvenu-imovinu>